

Воронцов О. С., здобувач кафедри військової психології та педагогіки Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ)

ПРОФЕСІЙНІ ВИМОГИ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ОФІЦЕРІВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ

У статті представлено аналіз професійних вимог до діяльності психолога у Збройних Силах України, охарактеризовано базові проблеми та зміст роботи офіцерів соціально-психологічної служби, окреслено сутність понять «компетентність» і «компетенція» в контексті досліджуваної проблеми.

В статті представлено аналіз професійних вимог до діяльності психолога в Вооруженных Силах Украины, охарактеризовано базовые проблемы и содержание работы офицеров социально-психологической службы, очерчено сущность понятий «компетентность» и «компетенция» в контексте исследуемой проблемы.

In the article the analysis of professional requirements is presented to activity of psychologist in Military Powers of Ukraine, base problems and maintenance of work of officers of socialpsychological service are described, outlined essence of concepts «competence» and «jurisdiction» in the context of the probed problem.

Актуальність аналізу та чіткого визначення професійних вимог до підготовки молодших офіцерів соціально-психологічної служби Збройних Сил України визначається нами на декількох рівнях. На макрорівні нагальність таких досліджень визначається зміною соціально-економічних і політичних умов державної політики у військовій сфері; на мезорівні - реформуванням системи вищої професійної освіти в Україні відповідно вимогам Болонського процесу; на мікрорівні – необхідністю переорієнтації професійної діяльності офіцерів на особистість та потреби конкретного військовослужбовця, гуманізацію всіх сфер військової діяльності.

У науковій літературі представлено загальні вимоги до психологічних знань, умінь та навичок офіцерів Збройних Сил України (Е. Литвиненко, В. Савінцев та ін.); визначено базові категорії та концепції військової педагогіки, психології та соціальної роботи у середовищі військовослужбовців (А. Караяні, О. Макаревич, А. Папікян, І. Сиромятніков, та ін.). Однак потребує інтеграції суміщення окреслених теоретичних положень із постановкою конкретних завдань професійної підготовки молодших офіцерів соціально-психологічної служби на засадах компетентнісного підходу. Проблеми професійної компетентності розглядаються у дослідженнях В. Андрєєва, В. Беспалька, І. Богданової, В. Калініна, Н. Кузьміної та інших.

Тому завданням нашої статті є обґрунтування структури професійної компетентності офіцерів соціально-психологічної служби шляхом аналізу їх

професійних обов'язків у Збройних Силах України.

У Концепції гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України зазначається, що діяльність органів військового управління щодо гуманітарного та соціального розвитку у Збройних Силах здійснюється шляхом планування, організації та проведення організаційних, соціологічних, педагогічних, психологічних, інформаційно-пропагандистських, правових, культурно-просвітницьких та соціальних заходів, спрямованих на усвідомлення особовим складом державної політики у сфері оборони, системи національних цінностей, які вони захищають, підтримку і розвиток професійно необхідних психологічних якостей, сприяння реалізації встановлених державою соціальних та правових гарантій з метою виконання завдань військової служби [2]. Така діяльність здійснюється відповідно до вимог Конституції України, законів України «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», статутів Збройних Сил України, інших законів, актів, наказів.

Професійна підготовка психологів для Збройних Сил України повинна якісно відрізнятися від професійної підготовки майбутніх психологів інших сфер, це визначається багатопрофільністю професійної діяльності військового психолога та специфікою галузі. Військовий психолог має поєднувати в собі основні компетенції психолога-діагноста, соціального та клінічного психолога, психотерапевта,

Питання педагогіки

психолога праці і власне військового психолога; основними професійними ролями при цьому виступають дослідницька та практична діяльність [5]. Базовою відмінністю при цьому виступає необхідність кореляції особистісних інтересів та потреб військовослужбовця та службових потреб й інтересів. Тобто, функціонування людини у Збройних Силах розглядається як діяльність, спрямована на виконання службово-бойового завдання, незалежно від інтересів власне людини, які можуть не відповідати або

суперечити цілям і характеру здійснюваної діяльності; психологічна робота в армії орієнтована й на інтереси діяльності, й на інтереси людини [4, с. 10].

Завдання та зміст професійної підготовки майбутніх офіцерів соціально-психологічної служби визначається, на нашу думку, вимогами до майбутньої професійної діяльності. Нами було проаналізовано базові компоненти діяльності психолога Збройних Сил України (див. рис. 1).

Рис. 1. Зміст роботи офіцерів соціально-психологічної служби

Таким чином, зміст роботи офіцерів соціально-психологічної служби полягає у здійсненні комплексу заходів щодо формування, розвитку, підтримки та відновлення у особового складу якостей, необхідних для виконання бойових завдань. Психологічна робота в Збройних Силах України виступає як система узгоджених, цілеспрямованих заходів в інтересах

повсякденної життєдіяльності військ (сил) щодо підтримання психологічної стійкості особового складу і збереження психічного здоров'я військовослужбовців, членів їхніх сімей, цивільного персоналу [3].

До основних завдань психологічної роботи у Збройних Силах України віднесено:

Питання педагогіки

- діагностичне (вивчення індивідуально-психологічних особливостей військовослужбовців, соціально-психологічних процесів і явищ у військових колективах і прогнозування їх розвитку; вивчення молодого поповнення і розробка пропозицій щодо його раціонального розподілу);

- організаційне (організація заходів щодо забезпечення бойової і мобілізаційної готовності, бойових і учбово-бойових задач, бойового чергування, вартової і внутрішньої служби; психологічний аналіз службово-

бойової діяльності, учбового процесу, виховної роботи і вироблення пропозицій щодо підвищення їх ефективності; управління конфліктними ситуаціями з урахуванням особливостей несення служби та категорій військовослужбовців);

- корекційне (формування здорового психологічного клімату у військових колективах, організація психологічної допомоги військовослужбовцям, членам їхніх сімей і учбовому персоналу);

- реабілітаційне (надання психологічної допомоги військовослужбовцям внутрішніх військ після їх перебування в екстремальних ситуаціях; відновлення психічних функцій і особистісного статусу людини, порушених дією психотравмуючих факторів);

- профілактичне (профілактика негативних соціально-психологічних явищ у військових підрозділах; формування відповідних професійно важливих психологічних якостей і навичок безпечної поведінки, попередження виникнення соціально-психологічної та особистісної дезадаптації) тощо [3; 4; 5].

Такі посадові обов'язки щодо напрямків, змісту і завдань професійної діяльності офіцерів-психологів зумовлені соціальним запитом – базовими психологічними проблемами у середовищі Збройних Сил – на виконання якого і була створена соціально-психологічна служба в Збройних Силах України. До найбільш актуальних психологічних проблем військовослужбовців у науковій літературі віднесено: особистісні та комунікативні проблеми (внутрішньоособистісні конфлікти, проблеми стосунків із оточенням, адаптація до військового колективу, зняття психологічної напруги, перевантаження, соціальна ізоляція, підтримання зв'язків із родиною); специфічні аспекти армійського життя (нестатутні взаємовідносини, проблеми першого та останнього періодів

служби, суїцидальні та гоміцидні наміри); сімейні проблеми (внутрішньосімейні конфлікти, насильство у родині, виховання дітей). Відповідно, необхідною є окрема науково-методична психологічна підготовка щодо шляхів і засобів роботи із зазначеними проблемами.

У праці «Основи роботи психолога внутрішніх військ МВС України» [4] класифіковано основні проблем, на розв'язання яких спрямована психологічна робота у Збройних Силах. В основу класифікації покладено джерело виникнення проблеми, а також вплив на різні сфери професійної діяльності військовослужбовців, відповідно виділено три групи проблем: особистісні, колективно-групові й діяльнісні.

Особистісні проблеми погіршують особистісний розвиток військовослужбовців, їх моральне і психічне здоров'я та самопочуття і потенційні бойові можливості, їх поділено на такі групи:

– мотиваційні проблеми пов'язані з відсутністю мотивації виконання службових обов'язків, несформованістю прагнення до військово-професійного вдосконалення;

– професійно-кваліфікаційні проблеми зумовлені непридатністю або невідповідністю військовослужбовців до виконання функціональних обов'язків;

– функціонально-психологічні проблеми виникають через негативні психофізіологічні стани військовослужбовців у процесі діяльності.

До колективно-групових проблем, які погіршують морально-психологічний клімат військового колективу, авторами віднесено різні дев'яці колективних зв'язків (конфлікти, розпад колективних цінностей, роз'єднаність військовослужбовців, різні форми психологічної несумісності, існування асоціальних мікрогруп).

Діяльнісні проблеми виникають через невідповідність психологічних якостей військовослужбовців об'єктивним вимогам військової служби і військової спеціальності і виявляються у зниженні ефективності праці, помилках при виконанні службово-бойових завдань [4, с. 10].

Така класифікація вимагає, на нашу думку, орієнтації підготовки офіцерів соціально-психологічної служби на різні суб'єкти та форми професійної діяльності (індивідуальну, групову, масову) та окреслює межі формування їх фахової компетентності.

Питання педагогіки

Компетентнісний підхід у освіті передбачає переорієнтацію навчального процесу зі знань, умінь та навичок у компетенції як особистісні новоутворення, що у своїй структурі, окрім ЗУНів, містять також особистісний, мотиваційний, діяльнісний компоненти.

Проведений В. Калініним контент-аналіз категорійних ознак термінів «компетентність» і «компетенція» дозволяє стверджувати наступне. Термін «компетентність» вживається стосовно визначення рівня професіоналізму особистості і визначається як здатність працівником розв'язувати проблеми, що виникають, яка ґрунтується на знаннях, уміннях, навичках, досвіді та цінностях, отриманих особистим шляхом освіти та практичної діяльності. Основними компонентами компетентності визначено: здатність застосовувати набуте на практиці для розв'язання будь-яких проблем; освіченість, яка відображає обізнаність у певній галузі; взаємозв'язок знань, умінь та навичок, які розвинуті шляхом освіти та практики і допомагають діяти адекватно ситуації; досвід особистості, що сприяє успішному виконанню певної роботи, завдання; цінності, наявність яких робить людину авторитетною в певній галузі; професійно значущі якості, які характеризують професіоналізм особистості [1].

В той же час поняття «компетенція» трактується дослідником як сукупність основних теоретичних знань, практичних навичок та вмінь, здібностей та характерних якостей особистості, які складають її готовність до виконання певної діяльності з урахуванням виникаючих потреб. До основних компонентів компетенції відносять: теоретичні знання та уявлення, які

дають можливість мати достатню обізнаність в основних сферах життєдіяльності, практичні навички та вміння застосовувати набуті знання для виконання певних дій, здібності, які дозволяють діяти успішно в певних ситуаціях, готовність до певної дії або спільної взаємодії, потреби, які мотивують особу до участі в дії, характерні якості особистості, що дозволяють їй виконувати певні дії [1].

Тобто фахову компетентність молодших офіцерів соціально-психологічної служби ми розуміємо як систему ціннісних орієнтацій, професійно значущих мотивів, знань, умінь, навичок, а також позитивного досвіду фахової діяльності у системі Збройних Сил України, яка забезпечує високий рівень професіоналізму при виконанні службових завдань. Компетенція – більш вузьке поняття, ніж компетентність і означає певну сторону професійної діяльності молодших офіцерів соціально-психологічної служби.

Таким чином, виходячи із базових завдань і форм роботи психологів у середовищі військовослужбовців, до структури фахової компетентності молодших офіцерів соціально-психологічної служби Збройних Сил України ми відносимо діагностичну, організаційну, корекційну, реабілітаційну та профілактичну компетенції як змістові, операційно-діяльнісні складові. Крім того, фахова компетентність у своїй структурі, на нашу думку, повинна містити й особистісні складові: цілемотиваційну компетенцію як спрямованість особистості психолога на успішну діяльність з військовослужбовцями та рефлексивну компетенцію як усвідомлення результатів своєї професійної діяльності та адекватну самооцінку власних дій (див рис. 2).

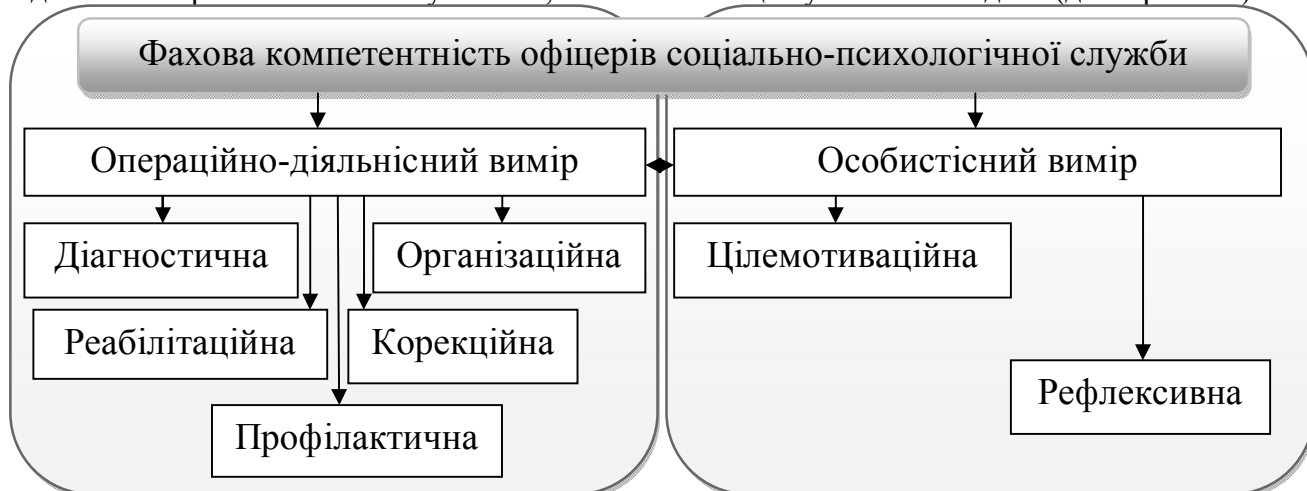

Рис. 2. Структура фахової компетентності молодших офіцерів соціально-психологічної служби

Питання педагогіки

Зміст відповідних знань, умінь та навичок кожної компетенції визначається програмою підготовки практичних психологів, спроектованої на військову діяльність.

Таким чином, нами розглянуто вимоги до професійної психологічної діяльності у

системі Збройних Сил України, напрями, функції та основні завдання офіцерів-психологів, на засадах проведеного аналізу охарактеризовано сутність і структуру фахової компетентності молодших офіцерів соціально-психологічної служби.

Література

1. Калінін В.О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 // Калінін Вадим Олександрович. – Житомир, 2005. – 183 с.
2. Концепція гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://stav.rajhost.0lx.net>
3. Методичні рекомендації психологу Збройних Сил України [Електронний ресурс] / під заг. ред. Копаниці О. В. – К.: Генеральний штаб Збройних Сил України, Головне управління з гуманітарних питань та соціального захисту Збройних Сил України, 2005. – Режим доступу : <http://resort.wewillrich.com/2010/08/23/>
4. Основи роботи психолога внутрішніх військ МВС України: навч. посіб. / [Ліпатов І. І., Приходько І. І., Ірхін Ю. Б., Пасічник В. І. та ін.] – Х.: Акад. ВВ МВС України, 2008. – 150 с.
5. Психологічна робота у Збройних Силах [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://stav.rajhost.0lx.net>